

LA IZVOARELE DRAMATURGIEI NAȚIONALE

Fără să cunoască amploarea unei reflectări dramatice de largă întindere, atât ca moment de sine stătător, cât și ca ideologic pusă în slujba unei cauze, evenimentele revoluționare ale anului 1848 formează totuși fundalul și, implicit, punctul de plecare al unor piese, mai mult sau mai puțin de atmosferă istorică, ce își păstrează neîndoios câteva profunde semnificații. Una din ele e legată de însăși structura organică a teatrului, simțit dintotdeauna ca indispensabil factor etic, tribună de luptă și martor atent al frământărilor sociale. Mai ales pentru teatrul românesc, născut și dezvoltat aproape simultan cu mișcări și evenimente de răscruce din istoria țării, însemnătatea acțiunii civice, purtată în idealul regenerării naționale și al efortului de civilizație, e componentă indestructibilă și definitorie. Spiritului pașoptist, ce prezidează o bună perioadă de vreme istoria teatrului nostru, i se datorește nu numai realizarea unor deziderate majore ale epocii, ci și un sentiment, rămas fundamental, al trecutului, implicat de atunci în aproape toate perioadele și generațiile de autori dramatici. Iar faptul că atîția scriitori pașoptiști au îmbrățișat și cauza teatrului explică întreaga lui atmosferă, dimensiunile sociale și temele abordate, mai programatic expuse poate decît în orice alt gen literar.

Desigur, nu e lipsit de semnificație amănuntul că, tocmai în prezilele izbucnirii revoluției, în Moldova, la 3 februarie 1848, s-a reprezentat „tabloul național”, de inspirație folclorică, *Nunta țărănească din Moldova*, pregătirea lui fiind evocată de autor, Vasile Alecsandri, ca fiind în directă legătură cu febrilitatea împrejurărilor revoluționare: „Știi ce vra să zică: a giuca pe un vulcan... În timp ce pe scenă se fac repetițiile generale, pline de glume și veselie, între culise se clocește o revoluție!... Diverse grupe de tineri se ecsaltă la citirea jurnalelor franceze care descriu revoluția din Paris. și ochii lor se aprind, și mâinele lor se strîng energic, și șoaptele lor misterioase urzesc planuri de răscoală în contra guvernului: spectacol unic!... Succesul *Nuntei* a fost complet. Fie ca și mișcarea ce se pregătește să aibă același succes!” De un succes asemănător se bucurase cu cîțiva ani înainte, în 1845, o altă piesă a lui Alecsandri, *Iași în carnaval*, în care autorul strecurase destul de străveziu critici la adresa cîrmuirii și a demnitarilor ei, după cum, tot în 1845, Alecu Russo atrăsese prigoana cenzurii asupra piesei sale, *Jignicerul Uadră*, pentru aceleași motive de revoltă.

Dar, însăși revoluția, momente din desfășurarea ei și comentarea lor din diferite unghiuri de vedere, aparținînd unor clase sociale și generații opuse, apar într-un document valoros și original, cum e comedia actorului și dramaturgului Ion Dimitrescu-Movileanu: *Două sute de galbeni sau Păhărnicia de trei zile*. Piesa, în două acte, poartă specificarea că „s-a reprezentat pentru prima oară după liberarea patriei noastre și a țiparului, în anul 1848, luna iulie”. Cu alte cuvinte, am putea spune, chiar pe baricadele revoluției! Acțiunea ei, localizată într-un sat aproape de București, fără a fi unitară, lipsindu-i conflictul dramatic, are însă meritul de-a strînge laolaltă personaje din toate mediile, nuanțînd reacțiile lor față de evenimentul petrecut. De la boierul retrograd Șerban Troscot, mituind cu două sute de galbeni pentru a căpăta rangul de paharnic, la boierii mai tineri, Alecu Melcescu și Mărgărit Lintescu, al căror limbaj poartă în germene supraabundența patriotardă de mai tîrziu, și urmărînd, cu bună intuiție, psihologia de grup a cîtorva figuri de țărani, piesa lui Dimitrescu-Movileanu e, într-un fel, o pagină de excelent reportaj politic. Dacă mai adăugăm la asta o savoare, reală, a vorbirii personajelor, cu unele inflexiuni de precaragialism, putem izola chiar câteva scene sau dialoguri revelatorii. O convorbire între Șerban Troscot, trei zile paharnic, și cuskra lui, Slamna Melceasca, evident dedată dresurilor ca orice bătrînă în începuturile teatrului nostru, surprinde comicul psihologic al celor derutați de pierderea privilegiilor boierești:

Duminică la 11. Iulie 1848.

Distragându-se Pământul sup așeză cușoare a președintelui

R. I. C. A.

DOUĂ SUȚE DE GALBENI MITĂ

Comedie

О НЕКЪРМІЦІЕ ДЕ ТРЕИ
ЗІЛЕ КЪЗУТЪ ПРИН КОН-
СТИТУЦІЕ.

Scenă și distribuție de D. I. Dimitrescu

PERSONAJE.

Alina, Meșterese, proprietară de moară	D. K. Copile
Zăcuș, țigan de	D. R. Mădăren
Marșuș, țigăncă, căsătorită	D. B. Mădăren
Trăi, băiețel, fiul lui Trășor	D. R. C. Mădăren
Slamno, Meșterese, moară din Alina	D. A. Bădăren
Blam, căpătân din Alina	D. E. Mădăren
Ripa	D. I. Bădăren
Jăpșor	D. E. Mădăren
Maxim	D. I. Bădăren
Chiriu	D. E. Mădăren
Maxin	D. I. Bădăren

Cușoara cușoare și cușoara de București

PERSONAJE. CONTINUT

Alina	11
Zăcuș	11
Marșuș	11
Trăi	11
Slamno	11
Blam	11
Ripa	11
Jăpșor	11
Maxim	11
Chiriu	11
Maxin	11

Teatru și distribuție de D. I. Dimitrescu

Scenă și distribuție de D. I. Dimitrescu

PERSONAJE

Alina Meșterese, proprietară de moară	D. I. C. Mădăren
Moșie	D. R. C. Mădăren
Zăcuș, țigăncă	D. R. C. Mădăren
Mărgărită Lăntaruș, sub-cărmăntor	D. I. ȘTEFAN MĂDĂREN
Trăi, țigăncă Paharnic, Serban	D. I. ȘTEFAN MĂDĂREN
Trășor, boier de sistemă voche în etate de 60 ani, tatăl Zăcuș	D. I. PAVEL ȘTEFAN
Slamno Meșterese, muma lui Alina	D. R. ANICA IONESCU
Călin, argatu lui Alina	D. I. C. HALĂPLEU
Dumitrache Ollăș, Meșter	D. I. C. HALĂPLEU
debu țară și mai pe urmă gardist național	D. I. C. HALĂPLEU
Kiru	D. I. I. DUMITRESCU
Moș Maxim - Săteni	I. ȘTEFAN
Leșter	I. VLĂDICESCU
Maria, servitoare în casă	D. I. I. DUMITRESCU

Scena se petrece în luna lui Iunie 1848, la un sat aproape de București.

NB. Această piesă de ocazie, s'a reprezentat pentru prima oară după liberarea țării noastre și a tipăritului, în Anul 1848 luna Iulie.

„Tiranii trec, Patria rămâne“

Afiș și distribuția primei piese cu temă pașoptistă: „Două sute de galbeni mită pentru o păhărnicie de trei zile căzută prin constituție“, comedie în două acte „compusă“ de D. I. Dimitrescu-Movileanu și reprezentată de echipa „diletanților români“, în ziua de 11 iulie 1848

BOIERUL: Așa e vorba?... e, pardon, și mă iartă cucoană Slamno!... Of! surioară, noi nu mai suntem boieri acum... eu, nenorocitu'!, bine știți că la 8 ale curgătorului iunie am dobândit rang de paharnic și la 11 idem am fost nevoit să mă leapăd de el.

SLAMNA: Ba asta-i vorbă... Cum se poate să mă leapăd eu de eghemoniconu meu?
BOIERUL: Tot așa era și părerea mea: dar te iartă nevoia... asta, să zic și eu... filotimia? Apoi când am văzut cu ochii mei pă marele ban Iordache Filipescu, baș boier, cum striga pe uliță în gura mare (*imitându-l*): „Fraților! Eu nu mai sunt Banul Filipescu de-acuma-ncolo... sunt moș Iordache! Moș Iordache“, spunem-mi dumneata, ce era să facă unu ca mine atunci?

SLAMNA: Nu știu, zău!... poate că o fi venit vremea d-apoi, dragă cuscre! N-ai cetit la Agatanghel să vezi ce spune?

Fortînd puțin lucrurile, putem zice că avem imaginea, fragmentară, a Efimitei și a lui Leonida la '48. Scena într-adevăr reprezentativă pentru comedia puțin cunoscutului autor e însă aceea în care doi țărani, Chiru și Maxim, își împărtășesc durerile, într-un amestec autentic de ironie țărănească, obidă și speranță. Întîlnim aici fraze ca: „Și cît merge, tot mai rău! Strîmbătățile să mă răsc, iar nu mai sead; a născocit cîte o mie și unu de șiretlicuri ca să te despoaie ziua-n-amiezea mare; scăpasesm dă hoțiiile codrului, dar spre mai mare pedeapsă au rămas ei (zapcii), hoți dă față cu mult mai răi și fără milă!...“ sau ca aceasta: „...mie parcă-mi spunc cineva la ureche că toate astea n-ar să mai fie multă vreme de-acu-ncolo și că or să piară toate asupririle, sataraliile și strîmbătățile“.

Prezent la 1848 cu *Păhărnicia de trei zile*, surprinzătoare nu numai prin aducerea pe scenă a unor evenimente de dată foarte recentă, ci și prin reprezentarea clară a unor raporturi interclase încă nedefinitivate. Ion Dimitrescu-Movileanu avea să mai slujească unui alt moment istoric, cel al Unirii, scriind una dintre primele piese unioniste, *Smărăndița* sau *Fata pîndarului*.

Dincolo de munți, în Transilvania, e, poate, nu întîmplător faptul ca una din primele drame scrise de un autor ardelean să fie inspirată de însăși mișcarea revoluționară a românilor de la 1848. E vorba de drama *Tribunul sau Fiica reneगतului* (subintitulată *Din întîmplările anului 1848*), publicată în 1870 în „Familia”, apoi repetită în volumul *Incerări în literatură*. Brașov 1874, de către autorul ei, Ion Al. Lapedatu. Scriitorul, autor și al unei schițe dramatice într-un act, *Fîntîna de piatră*, ulterioară, s-a remarcat între altele și prin activitatea dusă, în cadrul „Societății pentru fond de teatru român”, sau prin articole judicioase, descinzînd negreșit din Kogălniceanu și Russo, asupra necesității de-a întrupa în forme dramatice, trecutul și obiceiurile naționale. Ceea ce realizează, printre primii literați transilvăneni, scriindu-și piesa. Acțiunea dramei lui Lapedatu, desfășurată pe parcursul a trei acte, ar fi pe scurt accasta: conducătorul iobagilor români răsculați, tribunul Teodor, e în același timp secretar al prefectului Laszlo și îndrăgostit de fiica acestuia, Terezia. Așadar, un început de conflict între datorie și sentiment, rămas schițat doar, pentru că întîmplările se precipită. Tribunalul își dezvăluie adevărata identitate, punîndu-se în fruntea răsculaților; Terezia, constrînsă să accepte propunerea de căsătorie a contelui Vilmoș, își mărturisește dragostea, urmînd, firește, previzibila izgonire din casa părintească. Lovitură de teatru însă: Laszlo e răndu-i român, dar și-a renegat originea, și-a asuprit conaționalii. Cuprins de remușcări, încearcă o împăcare cu Teodor și Terezia, tîrzie, fiindcă, prin unelirile lui Vilmoș, tribunalul va fi ucis în mijlocul tovarășilor săi. Cum se vede, drama lui Lapedatu e în bună măsură subminată de o sentimentalitate romanțioasă, cam naivă, dar nu-i mai puțin adevărat că apar cîteva trăsături din problemele naționale și sociale ale Transilvaniei oprite, precum și o masă de iobagi, urcată curajos în scenă, din păcate rămasă nediferențiată. Interesant e și faptul că *Tribunul* consemnează și o anume optică a unora dintre revoluționarii români transilvăneni, încrezători în făgăduielile imperiale. („Vom a ne lupta pentru apărarea tronului și pentru eliberarea poporului de sub jugul iobăgiei” — spune, la un moment dat, personajul principal.) Peste atîția ani, în 1934, *Avram Iancu* al lui Blaga va fi construit tocmai pe elementul tragic al acestei convingeri nefondate.

Alături de piesele amintite, reflectînd direct momente ale revoluției de la 1848, o menționare aparte trebuie făcută încercărilor și realizărilor dramatice cu subiect istoric, întreprinse în epocă sau la puțin timp după ea. Idealurile revoluționare afirmate la 1848, și mai ales acela de unitate națională, tot mai stringent resimțit, au contribuit, se știe, la crearea și dezvoltarea unei dramaturgii istorice. Drama istorică națională își are sorginea în acei ani. Printre personajele evocate frecvent sau printre perioadele de istorie aduse de noua literatură dramatică sînt în primul rînd cele simbolizînd adevărate energii naționale, desfășurînd implicit ecouri pentru un prezent avid de exemple glorioase.

Figura lui Mihai Viteazul, de pildă, o întîlnim cu osebire în centrul unor lucrări literare din genuri diferite, căci realizările lui, de scurtă durată, sînt cuprinse din

Evocări dramaturgice ale zilelor revoluționare: „Tribunul” de Ion Lapedatu (1874) — personajele și începutul scenei I a actului I

Personajele.

Laszlo, prefectul unui comitat în Ardeal.
 Maria, soția sa.
 Terezia, fiica lor.
 Teodora, secretaria la Laszlo și tribun.
 Vilmoș, un june conte magiar.
 Danu, june Român, amiculu lui Teodora.
 Mateiu, bătrînu servitoriu la Laszlo.
 Fereaz, servitoriu la Vilmoș, vechiu busar.
 Români și Magiari.

(Loculu acțiunii: un oraș transilvănean cu țîn-turile de prin pregiuru.)

ACTULU I.

SCENA I.

(În locuța lui Teodoru: o cameră de tîndu cu o mobilatură simplă.)

Teodora Danu.

Teodoru. Bine c'ai venit, amice. Te-asec-tam cu nerăbdare, că s'îți împărășeseu câte s'au mai întîmplat, decîndu ne-au despartit. Eă aiei o grîmadă de scrisori primite, pe supit s'euun, de la ceialăți tribuni, amici nostri. Ei miă des-copere cu de-amîntulul planurile lor și miă pro-vocă, să nu mai așteau puerea în scenă a neșă-rilor noastre. Ar fi bine, dîcu ei, că toți Români să se rădce de odată, că nu eunva inițiatu eș ne surprînd în desuire și cu puterile împărșite.

> Danu. Ei bine, și ce pasuri ai făcutu spre scapala acestă?

Teodoru. Am răspuns amicilor nostri, că presto curîndu vomu sari la armee. Apoi mi-am

REPRESENTATIE DE GALA

DATA DE CONFERINTE

SOCIETATEA DE AMATORI

SEVA SREBESNTA PUNA

1848-1898

Alegorie națională în 3 tablouri de P. G. I. V. — Musica de Dan C. Blănițeanu

DISTRIBUTIA

Dna T. Gheorghiu
Dna V. Gherad
V. Alexandrescu
Dna A. Lăscu
Dna Lung-Marculeț
Dna G. Durdică
C. Niculescu
Dna R. Mihalăscu
Dna M. Focșeanu
E. Leșcuța
Dna P. Măur

Arta dramatică
Geantă Ileana
Pana Șepci
Hădăre
T-B
Pensivă
G. Ionescu
Un singur
Un joran
Un singur
Al singur

Dna G. Gheorghiu
Dna C. Mărculeț
D. I. Nădăreț
M. N. Gheorghiu
D. I. Gheorghiu
B. Ionescu
G. Caran
M. Ștefan
C. Mărculeț
L. Gheorghiu

COR DE BĂRBAȚI ȘI FEMEI

La semicentenarul revoluției, „alegoria națională” „1848—1898” de I. Malla, jucată în reprezentație de gală la 11 iunie 1898 pe scena Teatrului Național din București

nou în punctele programului de luptă. În proiectele dramatice ale lui Odobescu figura un *Mihai Viteazul*, înfățișare dramatică în trei părți (I. *Junetea lui Mihai*, II. *Mihai, domn al românilor*, III. *Moartea lui Mihai*); Heliade-Rădulescu publica cele două cînturi, terminate, ale *Mihaidei*, cu un portret profetic al voievodului, toate acestea adăugîndu-se monumentalei *Istorie a românilor sub Mihai Vodă Viteazul* de Bălcescu. La Bolintineanu chiar, printre ciudatele lui drame, domnitorul ce înfăptuise pentru prima dată unirea țărilor române era prezent în *Mărire și uciderea lui Mihai Viteazul* și în *Mihai Viteazul condamnat la moarte*. Pe de altă parte, în 1858, Gh. Baroni răscolea și el faptele istoriei și ale domnitorilor, scriind piesa *Matei Basarab* sau *Dorobanții și Seimenii*.

Oprindu-ne cu citarea de titluri aici, se poate observa ușor că, în forme teatrale notabile sau alteori pur ocazionale, interesul pentru istorie, chiar exaltarea ei, în fond continuarea unei tradiții pașoptiste, se urmează în timp, acoperind momentele eroice ale Unirii și ale războiului de independență.

Involuția spiritului revoluționar de la 1848, mai bine zis degradarea ulterioară a componentelor lui prin repetiție și frazeologie demagogică, îndepărtarea de sensurile inițiale determină și o răsturnare a situației în dramaturgie. Caragiale distruge într-un fel miturile, literar vorbind, lăsînd amintirea revoluției, a cuvintelor ei pe seama limbajului iresponsabil al unui Agamiță, Farfuridi sau Leonida.

Tirziu doar, literatura dramatică reia tema și personajele anului 1848, de astă dată într-adevăr în creații exemplare. Aminteam de piesa lui Lucian Blaga, cu figură contorsionat tragică a tribunului ardelean, și în care realitatea istorică, precisă, documentată, este eșafodajul unei construcții legendare, al unei transgresări spre fabulos. Avram Iancu nu e numai conducătorul moșilor răsculați, dar și întruchipare a sufletului ancestral, duh al codrilor, al munților, născut din ei și risipit în ei. Blaga ridică fără îndoială amănuntele și cadrul acțiunii revoluționare pe coordonate cosmice.

Dimpotrivă, în *Bălcescu*, Camil Petrescu realizează, conform principiilor din *Adendum la falsul tratat*, „nu o dramă istorică, ci o reconstituire dramatică”, urmînd prin eroul său, clipă de clipă, mersul revoluției, complexitatea fenomenelor și a înfruntărilor. Integrat întregii istorii naționale, marele revoluționar e investit cu reale previziuni mesianice, expresie a însuși glasului inexorabil al timpului: „Revoluția este în mers, este pornită de la începutul istoriei românești. E fructul unei îndelungi stări de lucruri și nimic nu o mai poate opri...”